

Bert van der Saag

De reorganisatie van het Van Iterson-ziekenhuis, 1918 - 1919.

De volgende afkortingen zijn hier gebruikt: NMG = Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst; VIZ = Van Iterson-ziekenhuis.

Bij een onderzoek naar de werkzaamheden van de raadscommissie ad hoc, in 1922 ingesteld "ten einde de ziekenhuiskwestie in haar geheel te bestudeeren aldus te trachten een oplossing te vinden van de verschillende aanhangige vraagstukken"¹, bleek mij, dat herhaaldelijk werd verwezen naar een in 1919 doorgevoerde reorganisatie van het VIZ. Een zaak die weliswaar niet tot de instelling van een raadscommissie had geleid, maar die in elk geval een jaar lang de gemoederen in Gouda, althans die van de betrokken personeelsleden van het VIZ, de plaatselijke medici (met inbegrip van de afdeling Gouda en omstreken van de NMG) en het gemeentebestuur, beheerste en verdeelde. Voldoende aanleiding om na te gaan, wat er bij die reorganisatie, nog geen tien jaar na de opening van het ziekenhuis, was voorgevallen.

De stichting, in 1910, van het voor die dagen moderne Van Iterson-ziekenhuis was de gemeente Gouda mogelijk gemaakt door het royale legaat van de zusters E.J.L. en J.A. van Iterson, dochters van de mede-oprichter van de Goudse kaarsenfabriek, beiden in 1905 overleden.² Vanaf de opening op 1 april 1910 werd het ziekenhuis, namens het gemeentebestuur, bestuurd door een college van vijf regenten. Aanvankelijk waren dit dezelfde personen die voorheen het Catharina-gasthuis, voorganger van het VIZ, bestuurden.³ Traditioneel bekleedde de burgemeester het voorzitterschap van het

ziekenhuisbestuur; eveneens traditioneel werd het lidmaatschap van de raad kennelijk niet goed verenigbaar geacht met de functie van regent, al begon zich in het regentencollege een zekere afspiegeling van de politieke verhoudingen af te tekenen.⁴ De leiding van het ziekenhuis berustte, met uitzondering van de medische aspecten, bij een directrice. Voorts waren aan het ziekenhuis twee vaste artsen verbonden, die daar overigens geen volledige dagtaak aan hadden: de huisarts H.J. de Voogt, al sinds 1894 geneesheer van het Catharina-gasthuis, en de chirurg dr. A. Montagne Iz. Montagne hield er tevens een praktijk als huisarts op na en fungeerde bovendien als vaste medicus (sinds 1917 tevens als chirurg) van de Wijkverpleging, bekostigd door de hervormde gemeente, die tevens een kleine ziekeninrichting exploiteerde.

In oktober 1916 werden voor het eerst klachten over de verpleging in het VIZ in de openbaarheid gebracht. Dat gebeurde bij monde van dr. B.J. Broekhuizen, huisarts en raadslid voor de AR, ter gelegenheid van de behandeling van de gemeentebegroting voor 1917.⁵ Hij vroeg daarbij om een onderzoek. Voorshands werd hieraan slechts beperkt

¹ Analytisch verslag van het verhandelde in den gemeenteraad van Gouda 1922, no. 12, p. 140-145.

² Verslag van den toestand der gemeente Gouda over 1910. Bijlage IIb. p. 2.

³ Ibidem, p. 3.

⁴ Dat wil niet zeggen, dat er geen "politiek gekleurde" figuren tot regent werden benoemd. Er was, zeker rond 1920, wel degelijk een zekere afspiegeling van de politieke verhoudingen in de raad zichtbaar; in de voorafgaande jaren hadden de vertegenwoordigers van de beide confessionele partijen in de raad, RKSP en AR, daar herhaaldelijk op aangedrongen.

⁵ Analytisch verslag...1916, p. 297. In de vergadering van 22-11-1918, en ook nog enkele keren in 1919, werd Broekhuizen door zijn collega-huisarts dr. A.C.A. Hoffman (RKSP) bedankt voor zijn initiatief dat tot de reorganisatie van het ziekenhuis leidde.

aandacht geschonken.

Dat werd anders toen in november 1917 de nieuwe burgemeester Ulbo J. Mijs het voorzitterschap van het VIZ kreeg opgedragen. Mijs was kennelijk, gezien zijn lidmaatschap van de gezondheidscommissie in zijn vorige standplaats Middelharnis, geïnteresseerd in de gezondheidszorg en toonde veel belangstelling voor het Goudse ziekenhuis. In november 1918 memoreerde hij in een terugblik, dat hij bij zijn ambtsaanvaarding een jaar tevoren nog meende, dat het VIZ *"de trots van de Gemeente zou zijn en zou worden gedragen door de sympathie der ingezetenen voor die mooie stichting. De werkelijkheid bleek echter geheel anders. De onderlinge verhoudingen waren tot barstens toe gespannen, het Ziekenhuis bleek niet populair bij de bevolking en evenmin bij de medici."*⁶

Uit een onderzoek van regenten naar de oorzaken van deze ongewenste toestand, bleek dat de spanningen onder de verpleegkundigen slechts futiliteiten betroffen, *"zoals zij alleen in de vrouwenwereld kunnen voorkomen"*. Wel kon worden geconcludeerd, dat aan de organisatie van het ziekenhuis een en ander haperde. Men besloot aan dr. J.L.C. Wortman, directeur van de G.G.D. te Amsterdam (en in de loop van 1918 tot directeur van het Amsterdamse Tesselschade-ziekenhuis benoemd) advies over de situatie in het VIZ te vragen.

Op 22 november 1918 werden in een speciaal daartoe bijeengeroepen besloten raadsvergadering de plannen voor een reorganisatie van het VIZ aan de orde gesteld.⁷ Als basis voor de bespreking diende het vertrouwelijke *"Rapport over den Dienst*

⁶ Notulen van het verhandelde, Archief RCZ.

⁷ Dank zij de aanwezigheid van het archief van de in 1922 ingestelde raadscommissie ad hoc, beschikken we over de notulen van die raadsvergadering, want uit de periode vóór 1920 zijn verder geen notulen van besloten raadsvergaderingen bewaard gebleven.

in en de Inrichting van het Van Iterson-Ziekenhuis te Gouda", dat Wortman ten behoeve van regenten had opgesteld.⁸ Voordat Wortman in de gelegenheid werd gesteld zijn rapport toe te lichten, vatte Mijs het rapport kort samen. Wortman had – aldus Mijs – twee kardinale fouten geconstateerd: het gemis van eenhoofdige leiding en een te weinig commerciële exploitatie. Regenten konden zich geheel met het heldere rapport verenigen.

In zijn toelichting stelde Wortman allereerst, dat de organisatie die hij in het VIZ aantrof, namelijk een verpleegkundig directrice aan het hoofd, en een sterke scheiding tussen verpleegkundig en medisch handelen, in feite gebaseerd was op de vroeger gangbare opvatting, waarbij de verzorging van *"zieke armen"* hoofdzaak en het medisch-technisch handelen bijzaak was.

De verschuiving van het zwaartepunt naar de medische aspecten, zoals die gedurende de laatste 25 jaar had plaatsgevonden, eiste de aanstelling van een geneesheer-directeur, met naast hem een adjunct-directrice voor verpleging en huishouding en een administrateur. De directeur zou, als internist, tevens laboratoriumonderzoek dienen te verrichten; voorts diende een vaste chirurg aan het ziekenhuis verbonden te zijn en geen arts die tevens een huisartsenpraktijk aanhield en ook elders als chirurg optrad.⁹ Van wat minder belang

⁸ Archief RCZ. Gemeentesecretaris G.J.J. Pot heeft kennelijk als secretaris van deze commissie enkele retroacta aan het commissie-archief toegevoegd, waaronder ook een exemplaar van het rapport van Wortman.

⁹ Wortman doelde hier op dr. A. Montagne Iz., sinds de opening aan het VIZ verbonden, maar aan wie sinds enige tijd ook was toegestaan tevens als chirurg in *"de Wijkverpleging"*, het kleine hervormde ziekenhuis, werkzaam te zijn, de inrichting die hij zelf rond de eeuwwisseling had opgebouwd. Na een bespreking van zijn rapport in een gecombineerde vergadering van de colleges van b. en w. en regenten, had Wortman zijn rapport speciaal op het punt van de organisatorische positie van de chirurg en diens functie als specialist aangevuld. Rapport, p. 21.

waren allerlei ontbrekende zaken op het gebied van apparatuur en materieel. Voorziening op deze genoemde punten, zou het VIZ tot een toevluchtsoord voor ernstig zieke mensen maken en zo zijn "*geschokte reputatie ... herstellen*".

De hierna volgende discussie leverde niet zoveel nieuwe gezichtspunten op. Er werd in het algemeen vrij optimistisch gedacht over de kosten van reorganisatie, die wel uiteindelijk financieel voordeel zou opleveren. Immers, het hoofdargument om tot reorganisatie over te gaan, was de klacht dat het VIZ de laatste jaren minder inkomsten had verworven door het wegblijven van z.g. klasse-patiënten.¹⁰ Het principe-besluit om te reorganiseren was dan ook vrij snel genomen.

Meer spreekstof bood het personele aspect. Dat zr. T. Blaauw, de directrice van het eerste uur, moest verdwijnen stond voor vrijwel iedereen vast, ook voor Wortman, al namen Mijs – in feite sprekend als voorzitter van regenten – en enkele anderen het voor haar op.¹¹ Moeilijker lag de kwestie bij De Voogt, de "geneesheer" van het VIZ die was aangebleven uit de gasthuisperiode. Hij was geen internist en oefende naast zijn functie in het ziekenhuis een praktijk als huisarts uit. Sommige raadsleden, gesteund door Wortman, zagen in bijscholing een middel om hem tot directeur te bevorderen, anderen achtten zijn leidinggevende kwaliteiten onvoldoende. Uiteindelijk besliste de meerderheid, dat De Voogt "*niet als hoofd (!) van het Ziekenhuis behoort te worden gehandhaafd*". De derde persoon in kwestie,

¹⁰ Analytisch verslag ... 7-3-1919 (nr. 3), p. 44. De oorzaak van een en ander, moest – aldus b. en w. – "... *klaarblijkelijk worden toegeschreven aan de gebrekkige en minder goede regeling van de leiding en van den inwendigen dienst met daarbij behorende administratie*".

¹¹ "*Zij houdt verbetering tegen, is het kwade element in de geheele organisatie*". Notulen van het verhandelde in de besloten vergadering ... 22 November 1918, p. 20. Mijs attendeerde o.a. op de dubieuze rol van de schoonzuster van Montagne.

Montagne, bood voorlopig de minste problemen: b. en w. werden gemachtigd met deze populaire arts te overleggen over een "*bevredigende regeling van diens functie*". En daarmee was de eerste ronde van het reorganisatie-proces ten einde.

Voordat de reorganisatie van het VIZ opnieuw op de raadsagenda stond, greep Van der Want (Lib. Unie), die niet bij de besloten zitting tegenwoordig geweest, op 13 december de begrotingsbehandeling aan om te protesteren tegen de behandeling van De Voogt: Mijs zou bij De Voogt op ontslagname hebben aangedrongen.¹² Dit protest leidde voorlopig tot weinig meer dan een discussie over het al dan niet gewenste van het behandelen van dit soort kwesties in besloten raadsvergaderingen.¹³

Het is niet verwonderlijk, dat de afdeling Gouda van de NMG op 27 december 1918, in haar eerste vergadering na de besloten raadszitting, de voorgenomen reorganisatie van het VIZ aan de orde stelde. De Voogt, die sinds 1910 voorzitter van de afdeling was, deelde mee "*dat er al lang verkeerde toestanden en wrijvingen in het ziekenhuis bestonden*". Het rapport van Wortman adviseerde de aanstelling van een geneesheer-directeur "*met uitsluitend consultatieve praktijk. Ofschoon (hij) zich hiertoe bereid verklaarde en ook voorstelde zich door meerdere maanden studie van het Laboratorium-werk op de hoogte te stellen, (had hij) van B. en W. een wenk gekregen, om zijn ontslag te nemen. Daar hij meer dan 25 jaren aan het Ziekenhuis is verbonden geweest en steeds tot genoegen van de collega's en patienten de ziekenhuis-praktijk heeft uitgeoefend, weigert hij beslist zijn ontslag te nemen. Zijn vraag is tevens, of het op den weg van de afdeling ligt, hiertegen protest aan te teekenen.*"

Dr. T. Beekenkamp (arts te Gouderak) constateerde geërgerd, dat een "zoo

¹² Analytisch verslag ... 13-12-1918 (nr. 3), p. 268-9.

¹³ Ibidem, p. 270, 274-5.

uitsluitend medische kwestie als de Ziekenhuis-reorganisatie buiten het officieele orgaan van de Maatschappij om is behandeld en op advies van de medici, buiten de Kring staande, verder zal behandeld worden.

Hij vraagt, of eindelijk geen samenwerking kan worden verkregen met die Heeren ..." Hij doelde op de artsen-raadsleden Broekhuizen en dr. A.C.A. Hoffman (homeopathisch huisarts en fractievoorzitter van de RKSP), die geen lid van de NMG waren en vanwege hun verbintenis met een niet door de NMG "erkend" ziekenfonds "personae non gratae" waren bij de afdeling.

Toch vond De Voogt niet uitsluitend medestanders binnen de afdeling. Het door twee collega's opgestelde concept-adres aan de gemeenteraad werd op 7 februari 1919 door de meerderheid van de aanwezigen, die zich achter een reorganisatie van het VIZ in de zin van het rapport-Wortman stelde, danig afgezwakt.¹⁴

Uiteindelijk werd na "ampele discussie" besloten de gemeenteraad voor te stellen om De Voogt gelegenheid te bieden tot bijscholing "om te kunnen voldoen aan de wetenschappelijke en klinische eischen in meergemeld rapport gesteld". Wel werd geprotesteerd tegen het voorgenomen ontslag van De Voogt, die toch niet in zijn plicht was tekortgeschoten.

Inmiddels had de directrice van het VIZ zich ook niet onbetuigd gelaten. Zij had op 14 januari 1919 bij regenten, en in afschrift aan de gemeenteraad en het college van b. en w., een uitvoerig en kritisch commentaar ingeleverd op het rapport van Wortman.¹⁵

Haar bezwaren golden o.a. de indeling van het VIZ bij de "grote" ziekenhuizen en de door Wortman ten onrechte gewekte indruk, dat het VIZ niet aan gemiddelde eisen zou voldoen. Na diverse andere kritische opmerkingen, besloot zij haar commentaar met de stelling dat er andere wegen waren om op korte termijn tot meer inkomsten te

geraken. Helaas is de reactie van regenten op dit pittige stuk niet bekend. Het stuk werd door de raad terzijde gelegd.¹⁶

Tijdens de tweede behandeling in de raadsvergadering van 7 maart 1919, begon het debat met een hevige uithaal van Van der Want, die als vervolg op zijn vragen van drie maanden tevoren nu probeerde het principebesluit inzake De Voogt terug te draaien, hoewel hij duidelijk te kennen gaf een voorstander van de reorganisatie te zijn en het rapport-Wortman prees.¹⁷ Zijn bezwaar richtte zich tegen de uitwerking van de reorganisatie en met name de onrechtvaardige behandelingswijze van De Voogt, na 25 jaar trouwe dienst.

Vervolgens belandden de discussies betrekkelijk toevallig bij het punt van de "vrije artsenkeuze", het vrijelijk mogen (blijven) behandelen – op hun verzoek – van patiënten in het ziekenhuis door de verwijzende huisarts. In het rapport van Wortman, dat zich vooral tot organisatorische aspecten bepaalde, was de behandeling van patiënten in het ziekenhuis nauwelijks aan de orde gekomen. Eerst bij het beoordelen van de ontwerp-instructie voor de geneesheer-directeur had de Goudse Gezondheidscommissie zich, in haar advies over de reorganisatie, voorstander van vrije artsenkeuze betoond.¹⁸ Diverse raadsleden uit de confessionele hoek, de beide medici voorop, achtten de mogelijkheid van vrije artsenkeuze een absolute voorwaarde voor het financieel en emotioneel rehabiliteren van het VIZ.¹⁹

¹⁶ Verslag van het verhandelde in den gemeenteraad van Gouda 24-1-1919 (nr. 1), p. 5.

¹⁷ De reorganisatie was zijns inziens begonnen "omdat de toestand daar niet goed bleek te zijn. Het aantal patiënten, vooral in de hogere klassen, ging geleidelijk achteruit. De roep over het ziekenhuis was niet, zooals wij gaarne zouden hooren, en er waren motieven te over om een grondig onderzoek in te stellen." Verslag ... 7-3-1919 (nr. 3) p. 72.

¹⁸ Arch. Gez.cie., inv.nr.,notulen.

¹⁹ Donker (RKSP) attendeerde daarbij op het feit: "Wij hebben een wijkverpleging, die eigenlijk de betalende

¹⁴ Archief KNMG, afd. Gouda, plaatsnr. 12.

¹⁵ Secr.arch. 1815-1920, voorl.inv.nr. 727, dossier 141.

Broekhuizen legde bovendien de nadruk op het belang van de patiënten, terwijl Hoffman, als homeopathisch huisarts, vooral de keuze van een eventuele homeopathische behandeling op die manier gegarandeerd wenste te zien. Hoewel Mijs uitlegde, dat Wortman zijn hele visie gebouwd had op het standpunt van een geneesheer-directeur (internist) als behandelend arts voor alle niet-chirurgische patiënten (en als uiteindelijk verantwoordelijke voor de totale gang van zaken in het ziekenhuis), vond toch de overgrote meerderheid van de raad, dat deze kwestie ten onrechte in de vorige vergadering niet aan de orde was gekomen. De verdere behandeling werd daarop uitgesteld tot een nader te bepalen tijdstip, in de hoop dat het Mijs zou lukken om nogmaals Wortman naar Gouda te halen voor nadere uitleg.²⁰

Drie weken later luidde de bel voor de derde ronde. B. en w. waren erin geslaagd Wortman naar Gouda te halen, ditmaal voor een openbare zitting.²¹ Hoffman opende de beschouwingen met een vurig pleidooi om een ziekenhuis toch vooral niet alleen als technisch bedrijf te zien, maar ook – onder verwijzing naar het gemeenteprogram van de RKSP – als charitatieve instelling. Bovendien: er zou ruimte moeten zijn om de patiënten door iemand van hun eigen "richting" te laten behandelen; om die reden waren immers de laatste decennia overal confessionele ziekenhuizen opgericht. Hij

patiënten van het ziekenhuis afhoudt". Zonder vrije artskenkeuze zou die situatie blijven bestaan. Ibidem, p. 78.

²⁰ In het licht van de latere gebeurtenissen (1922-1923) sprak Vingerling overigens bij dit debat de omineuze woorden: "*Een gevaar is, dat het ziekenhuis geheel staat of valt met den persoon van den geneesheer-directeur. Wanneer de doktoren te Gouda en in de omgeving een onbepaald vertrouwen stellen in den geneesheer-directeur, dan zullen er vele patiënten komen, maar is dat niet zoo, dan zal ten nadeele van het ziekenhuis blijken, dat de geheele reorganisatie niets gegeven heeft en dat het de Gemeente zeer veel geld kost.*" Ibidem, p. 80.

²¹ Verslag ...15-4-1919 (nr. 6), p. 101-120.

eindigde met een opsomming van ziekenhuizen waar de vrije artskenkeuze naar tevredenheid werd toegepast. Broekhuizen herhaalde zijn standpunt dat de wens van de patiënt voorop diende te staan; bezwaarlijker vond hij echter de financiële gevaren, omdat de meeste patiënten naar de Wijkverpleging of een ziekenhuis buiten Gouda zouden gaan. Wortman gaf duidelijk blijk van zijn teleurstelling over de veranderde stemming onder een deel van de raadsleden. Hij achtte de kern van zijn rapport aangetast. Weliswaar was de vrije artskenkeuze oorspronkelijk ook door de NMG gepropageerd, maar dat betrof met name de vrije keuze van huisarts. Hij benadrukte de noodzaak van specialisatie in de intramurale gezondheidszorg; daar zou hooguit sprake kunnen zijn van vrije specialistenkeuze.²² Bovendien zou een geneesheer-directeur in Gouda onvoldoende werk hebben, indien hij niet als behandelend arts zou mogen fungeren.

De huisartsen Broekhuizen en Hoffman voelden zich enigszins in hun waardigheid aangetast, maar benadrukten in hun verweer reeds eerder gehoorde argumenten: mogelijke financiële tegenvallers en – wat Hoffman betrof – het niet rekening houden met de levensbeschouwing van de patiënten.²³ Ook vroeg Hoffman aandacht voor een overblijfsel uit de tijd toen een ziekenhuis vooral als vangnet voor de "geneeskundige armenzorg" fungeerde: de arme patiënten, die vaak niet voor specialistische behandeling in het VIZ terecht kwamen, maar omdat zij thuis onvol-

²² Ibidem, p. 105. Wortman verwees naar het door de NMG aanvaarde standpunt van de Ziekenhuiscommissie uit 1916, waarbij uitgegaan werd van tenminste één internist en één chirurg voor elk ziekenhuis. De voorbeelden van Hoffman achtte hij minder gelukkig gekozen. Overigens betoogde Donker dat de NMG inmiddels weer richting vrije artskenkeuze zwenkte.

²³ Hij maakte overigens het VIZ een compliment, namens de deken van Gouda, voor de hoffelijke wijze waarop r.k. geestelijken werden ontvangen. Ibidem, p. 107.

doende verzorgd konden worden, zouden nu hun huisarts kwijtraken. Een motie-Hoffman vóór de vrije artskenkeuze in het VIZ werd door de liberale raadsleden, die duidelijk overtuigd waren door Wortman (of misschien eerder geschrokken van Hoffmans "rechtse" beginselen), gesteund door twee AR-leden verworpen. Vervolgens werd het ontwerp-reglement voor het ziekenhuis zonder stemming aanvaard.

Daarmee waren weliswaar de principiële bezwaren tegen de reorganisatie opzij geschoven, maar nu kwam de personeelsproblematiek weer aan de orde, in de vorm van een voorstel van het liberale raadslid I. van der Want om het (principe)besluit van 22 november 1918 inzake het niet handhaven van De Voogt, weer in te trekken. Dit voorstel lokte felle discussies uit, maar zonder resultaat. Nog was die dag de strijd niet geheel gestreden, want de liberaal J.L. van Eijk kwam aan het eind van de avond met een door allen aanvaarde (en achteraf gezien vérstreckende) motie om een nieuwe instructie voor de chirurg vast te stellen en sollicitanten voor die functie op te roepen; van de zijde van de AR had men overigens bezwaren tegen zijn motieven, namelijk Montagne te laten kiezen voor het VIZ of de Wijkverpleging.²⁴

De verdere raadsbehandeling van de reorganisatie spitste zich nu toe op de personeels-problematiek. Op de agenda voor 4 juli 1919 stond de benoeming van een geneesheer-directeur.

²⁴ Van Eijk maakte eerder op de avond ernstig "bezwaar ..., dat aan het ziekenhuis een chirurg verbonden is, die in de wijkverpleging werkt en deze bevoordeelt. Wij weten dat de tegenwoordige chirurg aan den vorigen burgemeester had beloofd geen diensten in de wijkverpleging te zullen doen en zoodra die burgemeester dood was, achtte hij zich van die belofte ontslagen." Ibidem, p. 117. Daarbij doelde Van Eijk op het voorstel van Broekhuizen, begin 1917, om aan Montagne toe te staan (opnieuw) in de Wijk als chirurg op te treden.

De "aanbeveling" van b. en w. was gebaseerd op de adviezen van Wortman en van het college van regenten.²⁵ Kennelijk bestond binnen het college van b. en w. onenigheid over de volgorde van de voordracht, want Broekhuizen vroeg om bespreking van de voordracht in besloten zitting.²⁶ Na anderhalf uur vergaderen met gesloten deuren, en een daarop volgende onbesliste stemming, werd P.C. Cleyndert jr., de als eerste geplaatste kandidaat, bij loting benoemd. Vervolgens barstte een pittige discussie los, die het best met de term "nakaarten" kan worden omschreven. De partijen ter rechterzijde, die en bloc voor nr. 2 van de voordracht, de rooms-katholieke internist A.H.J. Hintzen, hadden gestemd, spraken in scherpe bewoordingen, onder aanvoering van Broekhuizen, hun toorn uit over de benoeming van Cleyndert en het feit dat de liberalen (op Van Eijk na) zich niet hadden gehouden aan de tijdens de besloten vergadering gemaakte afspraak om niet op Cleyndert te stemmen. Broekhuizen benadrukte de noodzaak "*dat wij hier een directeur krijgen, die bet vertrouwen bezit van de artsen in de stad en van het publiek*", o.a. om de gevolgen van het niet accepteren van de vrije artskenkeuze te compenseren. Afgezien van de procedure, waarbij Cleyndert kennelijk een bevoorrechte positie had genoten, verbaasde hij zich over het feit dat tegen ieders bedoeling in, nog wel op advies van Wortman, een niet-internist als eerste op de voordracht was geplaatst; kennelijk waren de regenten beïnvloed.²⁷ Hij distantieerde zich van elke verantwoordelijkheid en concludeerde dat met deze benoeming een riskante proef werd begonnen: "*Gelukt het, des te beter, maar anders gaat ons ziekenhuis er aan, zooals andere doktoren in de stad*

²⁵ Verslag ... 4-7-1919 (nr. 10), p. 167.

²⁶ Ibidem, p. 170. Helaas is het verslag van deze besloten vergadering niet meer aanwezig.

²⁷ Broekhuizen doelde hier vermoedelijk op Mijs, die uiteraard in zijn vorige standplaats Middelharnis Cleyndert had leren kennen. Mijs wees overigens hier (ibidem, p. 177) en later deze beschuldiging van de hand.

zeggen." Ook de RKSP-raadsleden lieten zich niet onbetuigd, waarbij Donker niet kon nalaten Cleyndert als "die dorpsdokter" te betiteln, en Hoffman zich beklaagde over het feit dat verzuimd was de medici onder de raadsleden samen met Wortman een adviescommissie te laten vormen. De liberalen, inclusief Van Eijk (die uiteindelijk op Hintzen had gestemd, hoewel hij zei Cleyndert persoonlijk te kennen en te waarderen, maar uiteindelijk de mening van de medici in de raad doorslaggevend had gevonden), hekelden de napraterij als nadelig voor het welslagen van de reorganisatie. Mijs deed tenslotte een beroep op de opposanten om Cleyndert een eerlijke kans te geven. Om allerlei misverstanden uit de weg te ruimen, zou – op voorstel van wethouder Knuttel – Wortman worden gevraagd diens advies te mogen publiceren.

Dat de Goudse artsen inderdaad verontrust waren over de benoeming van Cleyndert, blijkt wel uit de brief die het bestuur van de afd. Gouda van de NMG op 13 juli aan (vermoedelijk) de secretaris van het hoofdbestuur van de Maatschappij verzond, en waarin het "*zich af(vroeg), op welke wijze tegen deze partijdige benoeming door de afdeling alsnog kan geageerd worden*".²⁸ In de afdelingsvergadering van 25 juli kwamen de benoeming van Cleyndert en de oproep voor een nieuwe chirurg aan het VIZ ter sprake. Op verzoek van "een der buitendoktoren" (wellicht Beekenkamp) werd unaniem een motie van afkeuring aangenomen, waarin de houding van "de autoriteiten" bij de uitvoering van de reorganisatie van het VIZ, in het bijzonder ten opzichte van de artsen van het ziekenhuis, werd geheld. Drie dagen later deelde het afdelingsbestuur aan de gemeenteraad de inhoud van deze motie mede.²⁹ Daarin sprak de afdeling "*haar diepe verontwaardiging uit*

²⁸ Archief KNMG, afd. Gouda, inv.nr. 12.

²⁹ Secr.arch. ... dossier 711. De tekst van de motie werd tevens in de plaatselijke pers en in het Ned.Ts.v.Gen. geplaatst.

over de houding door het Gemeentebestuur van Gouda ... tegenover de thans in functie zijnde geneesheren aangenomen" en kondigde voorts een individuele boycot van het VIZ aan. Enerzijds was de benoeming (of eigenlijk zelfs de sollicitatie) van Cleyndert de afdeling in het verkeerde keelgat geschoten; daarbij uitte men tevens kritiek op de keuze van Wortman als adviseur en diens aanbeveling van een niet-specialist "*in lynrechten stryd met geest en letter van zyn rapport tot reorganisatie*". Anderzijds was de oproep voor de functie van chirurg hen een doorn in het oog, waar toch Montagne, "*de chirurg, thans aan het van Iterson Ziekenhuis verbonden, aan alle eischen voldoet ...*" De korte behandeling van deze motie in de raadsvergadering van 15 augustus bracht alleen een bezorgde reactie van raadslid Hoffman, die zich afvroeg wat b. en w. hiermee aanmoesten.³⁰

Hij was niet optimistisch gestemd, maar beloofde loyaal "*naar mijn bescheiden vermogen mede te werken aan den bloei van het Ziekenhuis ...*" Hoffman zou pas met ingang van 1921 lid van de Maatschappij worden en hoefde zich in elk geval niet aan de boycot van de NMG-afdeling gebonden te voelen.

Op 26 augustus was de reorganisatie opnieuw agendapunt voor de raad. Vanaf de publieke tribune volgde een aantal Goudse medici de debatten. Ditmaal ging het om enkele uitvoeringsbesluiten waaronder de kwestie van het aantrekken van een nieuwe chirurg; voor die functie hadden b. en w. een aanbeveling van twee personen opgemaakt, waarop Montagne niet voorkwam. Montagne had een dag tevoren een "adres" aan de raad gericht,³¹ waarna hij meedeelde niet naar de functie van chirurg te solliciteren, omdat hij die betrekking reeds bekleedde en hem van een opheffing van zijn functie niets bekend was. Op 24 juli had hij hierover met Mijs een gesprek gehad en liet nu aan de raad "*de*

³⁰ Verslag ... 15-8-1919 (nr. 12), p. 194-195.

³¹ Verslag ... 26-8-1919 (nr. 13), p. 218-219.

beoordeeling over van de gedragslijn, welke Burgemeester en Wethouders gemeend hebben tegen den bij Raadsbesluit van 25 Februari 1910 benoemden heekundige Dr. A. Montagne, te moeten volgen." Stellig vertrouwde hij bij deze manoeuvre op zijn populariteit bij de raadsleden.

Bij de algemene beraadslagingen voerden alleen de beide artsen het woord.³² Broekhuizen verbaasde zich over de voordracht. Naast het belang van de patiënten, was immers ook het belang van het VIZ in het algemeen doel van de reorganisatie geweest. Het niet herbenoemen van Montagne was een heilloze weg, *"gezien de oppositie van de Goudsche doktoren inzake de vorige quaestie (= de benoeming van Cleynert) en ... de populariteit van dr. Montagne, met wien het publiek in het algemeen tevreden is."* Het ontslag van De Voogt lag anders, die was geen specialist. Hoffman wees op Montagnes nuttig werk als obstetricus, waaraan in Gouda grote behoefte was; ook in zijn chirurgische kwaliteiten hadden de Goudse medici alle vertrouwen. Na deze inleidende woorden werd eerst, zonder beraadslaging, ontslag verleend aan H.J. de Voogt als *"geneesheer van het ziekenhuis en de gestichten, wegens opheffing der betrekking, en als leider van den Ontsmettingsdienst"*. Vervolgens kwam het voorstel van b. en w. aan de orde om Montagne, eveneens *"wegens opheffing der betrekking"* te ontslaan. Hier bleek de scheidslijn duidelijk tussen "links" en "rechts" te liggen. Ook binnen het college van b. en w. heerste kennelijk geen eenstemmigheid, want met zijn partijgenoot Broekhuizen vroeg wethouder J. van Galen zich af waarom hun geestverwant Montagne weg moest. Had niet die arts *"altijd met den grootsten ijver en met de grootste energie zijn groote*

bekwaamheden gegeven om van het ziekenhuis te maken, wat er van terechtgekomen is"? De grote schuldige was immers directrice Blaauw. Hoffman memoreerde vervolgens, dat van de 7 sollicitanten zich 4 hadden teruggetrokken, toen ze (door de NMG-afdeling) van de achtergrond van de affaire op de hoogte waren gesteld. Van Eijk, wie het doordrijven van de motie met het doel om Montagne weg te krijgen werd aangewreven, hield vast aan zijn stelling dat alle stafleden van het VIZ schuld hadden aan de situatie of het laten voortbestaan daarvan. Hij had Montagne in een gesprek daarop gewezen.

Tenslotte besloot de raad, bij wijze van tussenvoorstel, om Montagne nog een kans te geven: eerst zou de nieuwe instructie voor de chirurg worden behandeld en vervolgens zou Montagne worden ontslagen, waarna een nieuwe oproep kon worden gedaan. Niet iedereen beschouwde die oplossing als reëel. Enkele liberale raadsleden vreesden een mislukking van de hele benoemingsprocedure. De liberale wethouder H. Knuttel bracht daarbij de kwestie van Montagnes werkzaamheden voor de Wijkverpleging ter sprake, waarmee hij na het overlijden van burge-meester Martens was begonnen. Sindsdien waren de inkomsten uit de verpleging van klassepatiënten in het VIZ achteruit gehold; een voortdoring van die situatie zou niet acceptabel zijn. Broekhuizen vocht deze opvatting aan: de oorzaak van de verminderde inkomsten was te wijten aan de slechte naam van de verplegig in het VIZ. Ook Wortman zag immers destijds geen bezwaar in nevenwerkzaamheden van de chirurg elders, hoewel die terecht Montagnes handhaving van zijn praktijk als huisarts bekritiseerd had.

Om uit de impasse te komen, werd dus eerst de nieuwe instructie voor de chirurg aan de orde gesteld. Het artikel over de beperkingen

³² Ibidem, p. 228 vv.

van de chirurgische werkzaamheden tot het VIZ, uitgezonderd bijzondere gevallen (en het houden van consulten), werd met name door Broekhuizen aangevochten, terwijl Hoffman een pleidooi hield voor "*het levend beginsel van de vrije verplegingskeuze*", die beperkt zou worden door de chirurg alleen voor het VIZ te laten werken. Het verzet van beide artsen baatte niet: de instructie in haar geheel werd ongewijzigd aangenomen. Vervolgens besloot de raad tot het onvermijdelijke ontslag voor Montagne, met alleen 4 (van de 6 aanwezige) AR-raadsleden tegen. Misschien was hun felle verzet mede ingegeven door het vooruitzicht in de nieuwe gemeenteraad, samengesteld op grond van algemeen mannenkiesrecht en evenredige vertegenwoordiging, gehalveerd (o.a. zonder de initiator van de reorganisatie Broekhuizen) te zullen terugkeren? Hoewel Mijs meende dat Montagne nu rechtstreeks gevraagd kon worden om te solliciteren onder vigeur van de nieuwe instructie, wensten toch vrijwel alle raadsleden voor de duidelijkheid een nieuwe oproep te plaatsen. Het zou dus een drastisch gewijzigde gemeenteraad zijn, die de reorganisatie van het VIZ zou moeten afronden. Wel ging de oude raad nog akkoord met de door Mijs genoemde streefdatum van 1 oktober 1919 als datum voor de inwerkingtreding van de reorganisatie.

Het laatste bedrijf, voor wat de behandeling van de reorganisatie door de gemeenteraad betreft, speelde zich af op 26 september 1919, minder dan een week voor de beoogde datum waarop de vernieuwde medische staf van het VIZ de reorganisatie zou gaan uitvoeren.

Inmiddels was gebleken, dat Montagne niet op basis van de nieuwe instructie wilde werken. Op voorstel van Hoffman, net begonnen als vierde wethouder, was nu voor de oplossing gekozen om naast een chirurg-gynaecoloog ook een verloskundige-obstetricus te benoemen; hierdoor zou Montagne voor het VIZ behouden blijven.

Aanvankelijk bleek Montagne bereid om aan deze oplossing mee te werken; aan zijn voorwaarden: handhaving van zijn huisartsenpraktijk en zijn praktijk als chirurg bij de Wijkverpleging en bij de gemeentelijke "gestichten" zou worden voldaan. Ook tijdens een bespreking in Haarlem, met de bovenaan de voordracht voor chirurg geplaatste M. Steffelaar, waarbij van het gemeentebetuur Mijs en Hoffman, en voorts de benoemde geneesheer-directeur Cleyndert aanwezig waren, uitte Montagne zich positief, al wenste hij nog "met anderen" (misschien het bestuur van de NMG-afdeling?) overleg te plegen. Tot teleurstelling van b. en w. was de dag vóór de raadsvergadering bericht van Montagne ingekomen, dat hij een benoeming tot verloskundige-obstetricus niet zou aanvaarden.³³ Desondanks had men besloten toch de raad voor te stellen tot die benoeming over te gaan, in de hoop dat Montagne bij zou draaien.

Wethouder Hoffman gaf in de raad nog een toelichting op zijn compromis-voorstel; o.a. de op handen zijnde uitbreiding van de sociale wetgeving zou meer dan voldoende werk opleveren voor een derde (zij het part-time) specialist aan het VIZ, hoewel hij toegaf dat de in Gouda (bij de medici? – vdS) heersende opinie anders luidde.

Vanuit de raad kwam – zoals te verwachten was – de verzuchting van de nieuw vertegenwoordigde partijen, de SDAP en de Christen-Socialist R. van der Brug, dat de ziekenhuis-kwestie voor hen in feite nieuw was en dus moeilijk te beoordelen. W. Sanders (SDAP) zag het behoud van

³³ Secr.arch. ... dossier 1011. In die brief nam hij afstand van de bewering, als zou hij in Haarlem met het gemeentebestuur tot overeenstemming zijn gekomen. Kennelijk is hier sprake van het bekende verschijnsel dat - al dan niet bewust - een bereikt compromis nogal eens verschillend wordt geïnterpreteerd. Cleyndert ging overigens in zijn (tweede) advies aan regenten over de op te maken voordracht uit van de mening, dat inderdaad alle gesprekspartners het eens waren geworden. (arch. VIZ z.n.).

Montagne voor het VIZ als kernpunt; het voorliggende voorstel vond hij daartoe ongeschikt. Montagne had zich immers zich duidelijk tegen deze oplossing uitgesproken. Hij stelde voor de zaak aan te houden. Ook Van der Brug toonde zich bezorgd. Het besluit van Montagne zou leiden tot *"een openlijke concurrentie tusschen de wijkverpleging en het Ziekenhuis"*, waarbij Montagne *"een zeer populaire medicus is, die zeer zeker de publieke opinie op zijn hand heeft. ... Daarbij komt nog, dat de Goudsche doktoren zich solidair hebben verklaard met Dr. Montagne, zoodat wij van die zijde krijgen de tegenwerking, althans in geen geval de medewerking"*. Vooral het wegstromen van de klasse-patiënten naar de Wijkverpleging en elders, *"en daarom ging het bij de reorganisa-tieplannen"*, zou een probleem gaan vormen. Ook hij pleitte voor verdaging. De liberalen beklemtoonden, dat de algehele reorganisatie van het VIZ voorop stond; persoon-lijke belangen behoorden daaraan ondergeschikt te blijven en Montagne weigerde zich te schikken naar de nieuwe instructie. Vrees voor concurrentie met de Wijkverpleging zou niet de doorslag mogen geven bij het nemen van beslissingen. Bovendien bloeide ook elders de particuliere verpleging. Ook Hoffman vond dat men nu niet meer van de vastgestelde instructie kon afwijken, al kon hij niet nalaten een lofrede op de kwaliteiten van Montagne te houden. Sanders stelde voor dan liever de instructie te wijzigen. Hij waarschuwde: nu *"zijn aan de Wijkverpleging slechts 6 of 7 bedden en een inrichting van dien aard kan niet met een ziekenhuis concurreren, maar ... als dr. Montagne zich daaraan geheel gaat geven, zal ... in de naaste toekomst die inrichting worden uitgebreid. Wij zullen dus twee groote inrichtingen krijgen."* Dat zou niet stroken met het streven naar een gezondere financiële basis voor het VIZ. Mijs ontraadde een wijziging van de instructie en verder uitstel. Het voorstel van b. en w., op advies van regenten, was ingegeven *"om de zaak van het Ziekenhuis,*

dat van zijn eerste bestaan af tot nog toe een lijdensgeschiedenis geweest is, geleidelijk in betere banen te leiden." Overigens achtte hij zowel Montagne als Steffelaar *"hoog genoeg van karakter"* om patiënten niet de dupe te laten worden van zakelijke geschillen, zodat stellig met Montagne een regeling voor de vervanging van Steffelaar te treffen zou zijn.

Vervolgens werd Montagne met eenparige stemmen tot verloskundige-obstetricus benoemd, en deed Mijs een beroep op de raadsleden die Montagne beter kenden om *"hun invloed ten goede aan te wenden"*.

Wie zou menen dat daarna de benoeming van Steffelaar tot chirurg een volstreckte formaliteit zou worden, zou onderschatten hoe gevoelig de hele kwestie lag. De raad had geen behoefte aan een besloten zitting ter bespreking van de voordracht. Wel uitte Van Galen zijn wrevel over het feit dat Cleyndert als adviseur was opgetreden en niet had geschroomd om een oordeel over Montagnes capaciteiten te geven. Mijs verdedigde Cleyndert: regenten hadden hem uitdrukkelijk om advies gevraagd, en hij had dat zonder aanzien des persoons gegeven.³⁴ Overigens was het de raadsleden vertrouwelijk ter inzage gegeven. Eindelijk kon dan Steffelaar worden benoemd. Mijs concludeerde opgelucht dat hiermee de reorganisatie was afgerond, ondanks het gevoel *"alsof op het Ziekenhuis, wat van zijn stichting af het geval is geweest, een fatum gerust heeft, dat het steeds allerlei moeielijkheden moest ondervinden"*. Hij hoopte dat het VIZ met de nieuw benoemde artsen een bloeitijd tegemoet zou gaan, en dat, ondanks de aangekondigde boycot, het belang van ziekenhuis en patiënten de doorslag zou geven *"boven enkele*

³⁴ Toevallig bleek dit advies te zijn achtergebleven in het secretarie-archief (dossier 1011). Was het weer in het archief van het VIZ teruggeplaatst, dan zou het stellig verloren zijn gegaan. (Inmiddels is het wel als een van de weinige stukken van vóór 1950 daarheen overgebracht.

persoonlijke kwesties". Hij vertrouwde op het doorbreken van dat inzicht, zodat weldra *"een samenwerking (zou) ontstaan tusschen de medici van het Ziekenhuis en die in de stad"*.

Weliswaar was in feite voor de gemeenteraad de reorganisatie hiermee afgedaan, maar in de NMG-afdeling was men er nog niet mee klaar. De dag na de raadsvergadering kwam – toevallig – de afdeling 's avonds bijeen. Een van de leden vroeg welke houding tegenover Cleyndert en Steffelaar aangenomen moest worden; hij achtte de laatste schuldiger dan de eerste. Een ander had zich geërgerd aan Cleynderts beoordeling van Montagnes bekwaamheid als chirurg, omdat deze *"niet als ernstig sollicitant beschouwd kon worden, daar ... (hij) niet van het recht om ook in de Wijkverpleging te mogen opereeren, wilde afstand doen"*. Overigens vond hij ook Steffelaars weigering om zich terug te trekken onfatsoenlijk. De afdeling besloot vervolgens om Steffelaar bij een eventueel (individueel) bezoek niet te ontvangen – dit zou ook aan de niet-leden worden bericht – en te ontraden de vergaderingen bij te wonen. Tevens zou Cleyndert *"alvorens onze houding als collega tegenover hem te kunnen bepalen"* zich in een vergadering moeten verantwoorden. Het consulteren van een van beiden werd niet toegestaan. Aan het slot van de vergadering werd tot diep in de nacht afscheid genomen van De Voogt, wie het speet Gouda te moeten verlaten. Zowel Cleyndert als Steffelaar woonden de eerstvolgende afdelingsvergadering op 14 november 1919 bij. Het tegendeel van een hartelijk welkom was daar hun deel. Tegen de vijandige ontvangst bij monde van voorzitter Beekenkamp maakte vooral Cleyndert bezwaar. Zijn aanklacht bij de Districtsraad van de NMG over de motie van 25 juli mocht bij de afdeling in het verkeerde keelgat geschoten zijn, gezien de inhoud van de motie achtte hij die klacht volstrekt

gerechtvaardigd. Wat het verzoek om informatie over zijn rapport inzake de bekwaamheid van Montagne betrof, daaraan kon hij – gezien het geheime karakter van dat stuk – niet voldoen. Die mededeling gaf aanleiding tot *"een onverkwikkelijke discussie, waarbij over en weer harde woorden vielen. Men kwam echter niet tot een vergelijk ..."*

Steffelaar vroeg zich af in welk opzicht hij niet collegiaal gehandeld zou hebben; hij wenste door een ereraad te worden gerehabiliteerd. Men besloot dat hij zich daartoe tot de afdelingsraad zou moeten wenden.

Alleen van de kant van het nieuwe lid E.D. Meeter kwam enig verzet tegen de boycot van het VIZ. Hij vroeg zich af of het verzoek van de afdeling om *"alléén in uiterste gevallen"* zijn patienten in het VIZ te laten verplegen, bindend was. Toen dat niet het geval bleek te zijn, deelde hij mee zich niet aan de boycot te zullen storen.

Gedurende het hele jaar 1920 kwam de positie van Cleyndert en Steffelaar en de houding tegenover het VIZ in vergaderingen van de afdeling aan de orde. Kennelijk waren de verhoudingen in april 1920 al zover genormaliseerd, dat beide specialisten (om ook Cleyndert gemakshalve zo aan te duiden) deelnamen aan de *"wetenschappelijke mededelingen"* die regelmatig aan het einde van een vergadering door een of meer leden werden gedaan.

Het voorstel van Cleyndert, in de vergadering van 17 september 1920, om in het VIZ te vergaderen lokte echter de nodige discussie uit. In dezelfde vergadering dreigde Hamburger een klacht in te dienen tegen alle leden die, ondanks de motie van 25 juli 1919, in het VIZ kwamen;

blijkens zijn woorden hielden alleen Montagne en hijzelf zich nog aan de motie. In de volgende vergadering bleek Hamburger weliswaar zijn klacht te hebben ingetrokken, maar vergaderen in het VIZ vond men toch problematisch, zolang de motie in zijn geheel van kracht bleef.

De inmiddels lid geworden dr. J.G. Rups

stelde voor de motie geheel of gedeeltelijk in te trekken ("*de doktoren houden zich er niet aan*"), maar de kern van de oude garde voelde daar weinig voor. Uiteindelijk werd in meerderheid besloten om de gewraakte laatste alinea, waarin de boycot van het VIZ werd uitgesproken, geheel te laten vervallen. Niets stond nu meer het vergaderen in het VIZ in de weg: ook dat werd door de meerderheid geaccepteerd.

Hoe stond het met de belangstelling van de raadsleden voor het VIZ in de maanden na de beslissende vergadering van 26 september 1919?

Het ziekenhuis was nog wel eens kort onderwerp van gesprek, maar zonder dat dit – misschien volgens afspraak – tot emotionele discussies leidde.

Allereerst kwamen er twee "adressen" binnen van de inmiddels ontslagen directrice Blaauw, die zich door de uitspraken van Broekhuizen en Van Galen in haar goede naam aangetast achtte. Haar verzoek om openbaarmaking van de redenen van haar ontslag werd naar regenten doorverwezen, terwijl haar vraag om een onderzoek naar haar functioneren als directrice afgedaan werd met tervisielegging.

Bij de behandeling van de gemeentebegroting 1920 kwam de tijdelijke opname van krankzinnigen in "de cel van het ziekenhuis" ter sprake.³⁵ Naar aanleiding van een vraag van A.C. van Berkel (RKSP), die een werkbezoekje aan het VIZ had gebracht, bleek dat Hoffman reeds omstreeks eind oktober "*onder leiding van de beide nieuwe artsen het ziekenhuis van top tot teen (had) bezichtigd*". Hij had zich dus inderdaad loyaal opgesteld.

Tenslotte werd in december de begroting 1920 van het VIZ "zonder discussie of hoofdelijke stemming" vastgesteld.³⁶

Deze rust rond het ziekenhuis zou van korte duur blijken te zijn.

³⁵ Verslag 28-11-1919 (nr. 19), p. 390-391.

³⁶ Verslag ... 19-12-1919 (nr. 20), p. 427.